

ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର

ନୂତନ ଶିଳ୍ପରାଶି—୧୯୩୯

ପ୍ରକାଶକ :—
ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀରତ୍ନାକର ଗର୍ଗବତ୍ସୁ
ଭୁବନେଶ୍ୱର, ପୁରୀ

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ।

ବୁକ୍ସଥା ମାତ୍ର

ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର

ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପ ବିଭବ

ଦେଶର ବଂଶର ଗୌରବ—ଶିଖର ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର
କରକରେ ଅଛୁଳନୀୟ । ଏହାର ଶିଳ୍ପକଳା ବିଶ୍ୱଶିଳ୍ପର ଅତ୍ୟୁତ
ପରାକାଶ୍ଟର ନିଦର୍ଶନ । ତେଣୁ ଏହାକୁ ଦେଖିବା ଗରି କରକର
ଶିଳ୍ପୀ ଏବଂ ଶିଳ୍ପସାହୀ ଲୋକେ ହୁଅନ୍ତି ଅସନ୍ନ ।

ତୋଷାଳୀ ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ଭୁବନେଶ୍ୱର ତୋଷାଳୀର ରାଜଧାନୀ
ଥିଲା । ସେଠାରେ ମନ୍ଦିରର ଅରଣ୍ୟ ଅଛି । ଶୁଙ୍ଘି ଭୁଙ୍ଘି ଯାହା
ବାଦୀ ରହିଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶକକୁ ବିସ୍ମୟମୁଗ୍ଧ କରେ ।
ଶିଳ୍ପୀର ଅବସର ନାହିଁ, ସେ ରହିଛି, ରହିଛି—ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ
ଭାବରେ ମନ୍ଦିର ଶୁଙ୍ଘିଛି, ମନ୍ଦିର ରହିଛି ।

ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଆଜି ପଢ଼ିବ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମନ୍ଦିର
ଅବଲୋକନରୁ ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ପାଇବ । ଯାହାର ଚକ୍ର
ଅଛି, ସେ ଦେଖିବ—ଯାହାର ହୃଦୟ ଅଛି, ସେ ଅନୁଭବ କରିବ ।

ଆଜି ଏ ଜାତୀୟ ଶିଳ୍ପ, ଜାତୀୟ କାରୁ ଦେଖି ଉତ୍କଳର
ନବୀନ ଓ ପ୍ରାଚୀନ, ସାଧକ ଓ ଭକ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ହୁଅନ୍ତୁ; ଏହି ମନ୍ଦିର—

ମାନଙ୍କ ସହିତ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚିତ ହେବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହାନ୍ତୁ ଓ ହୁଅନ୍ତୁ ।
 କାରୀୟ ଶିଳ୍ପ ସାଧନାର ଅତ୍ୟୁତ ପରିପକ୍ୱତା ଭୁବନେଶ୍ୱରର
 ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଦେଖି ଏ ପରିଚିତ କାଳକୁ ଆଉ ଥରେ ଗୌରବ
 —ଶିଖରକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରନ୍ତୁ । କେବଳ ଏହି ଆଶାରେ
 ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନମନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ିକର କଳାଚିନ୍ତା ଏଥିରେ
 ଦିଆଗଲା ।

ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ବା ବଡ଼ ଦେଉଳ ।

ଏହି ମନ୍ଦିରର ଉଚ୍ଚତା ୧୭୦ ଫୁଟ । ବେଢ଼ାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ
 ୪୭୦ ଫୁଟ, ପ୍ରସ୍ଥ ୪୭୫ ଫୁଟ, କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୪୩ ଏକର । ସର୍ବପ୍ରଥମେ
 ଯଯାତି କେଶରୀ ଏହାର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।
 ତାଙ୍କ ପରେ ଲଲିତେନ୍ଦ୍ର କେଶରୀ ୭୭୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିର୍ମାଣ
 ଶେଷ କଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ସନ୍ତିହିତ ଅନ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନ ବିଭିନ୍ନ
 ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ।

ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିର ।

ଏହି ମନ୍ଦିରର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଅତୁଳନୀୟ । ଏହା ବିମାନ
 ଓ ଜଗମୋହନ ଏହି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନବମ
 ଶତାବ୍ଦୀ ଏହି ମନ୍ଦିରର ନିର୍ମାଣକାଳ ବୋଲି ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇ-
 ଅଛି । ମନୁମେଣ୍ଟଆକ୍ ଅନୁସାରେ ଏହି ମନ୍ଦିର ଗର୍ଭସ୍ଥମେଣ୍ଟଙ୍କ
 ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରହିଅଛି ।

ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

ଲଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ଅର୍ଦ୍ଧମାଇଲ ଦୂର ଭୂଷର ପୂର୍ବରେ ଏହି ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ । ଅନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ନିର୍ମାଣ କୌଶଳରେ ଟିକିଏ ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରାଚୀର ବେଶ୍ଟିତ ।

ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

ଏହି ମନ୍ଦିର ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୭ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଗୁପ୍ତବଦ୍ଧ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମନ୍ଦିରଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ମନ୍ଦିରର ଭିତର ଅଂଶ ଶ୍ରୀଷ୍ଟାନୁମାନଙ୍କର ଗିର୍ଜାଭୂମି ।

ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

ବଡ଼ ଦେଉଳଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ମାଇଲ ଦୂର ଭୂଷରରେ ଏହି ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ଶ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ନବମ ଶତାବ୍ଦୀର ଚତୁର୍ଥ ପାଦରେ ଭଦ୍ରୋଦୟ କେଶରୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ ଅତି ବିସ୍ତୃତ । ଏହି ମନ୍ଦିରରୁ ଗଣିଏ ଶିଳାଲିପି ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ।

କେଦାରେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

ଏହା ପଞ୍ଚରଥବିଶିଷ୍ଟ । ଏହାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପବନ କେଦାର ଗୌରୀ କୁଣ୍ଡ, ଗୁଣ୍ଡଲଧୁଆ କୁଣ୍ଡ, ଗୌରୀମନ୍ଦିର ପ୍ରଭୃତି ବିଦ୍ୟମାନ ।

ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ବେଦାରେଶ୍ୱର ମହାଦେବ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ବୃଷଭ ନ ଥାଇ ଏଠାରେ ଗରୁଡ଼ ମୂର୍ତ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି । ଏ ଶକ୍ତି ସବୁବେଳେ ଜଳରେ ପୁଣି । କୌଣସି ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରସ୍ତବଣ ସହଜ ଏହା ସଂସ୍କୃତ ।

ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

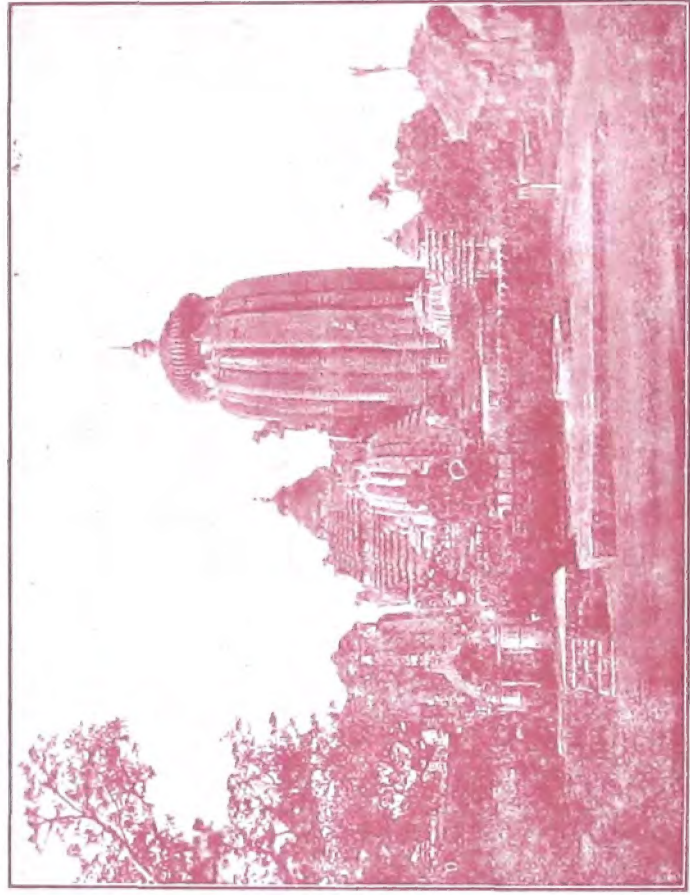
ଏହା ବେଦାରେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିରର ଭିତର ପଶ୍ଚିମ କୋଣରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟର ସୁସମା ସରଳ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରଣରେ ଫୁଟି ଉଠିଅଛି ।

ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ।

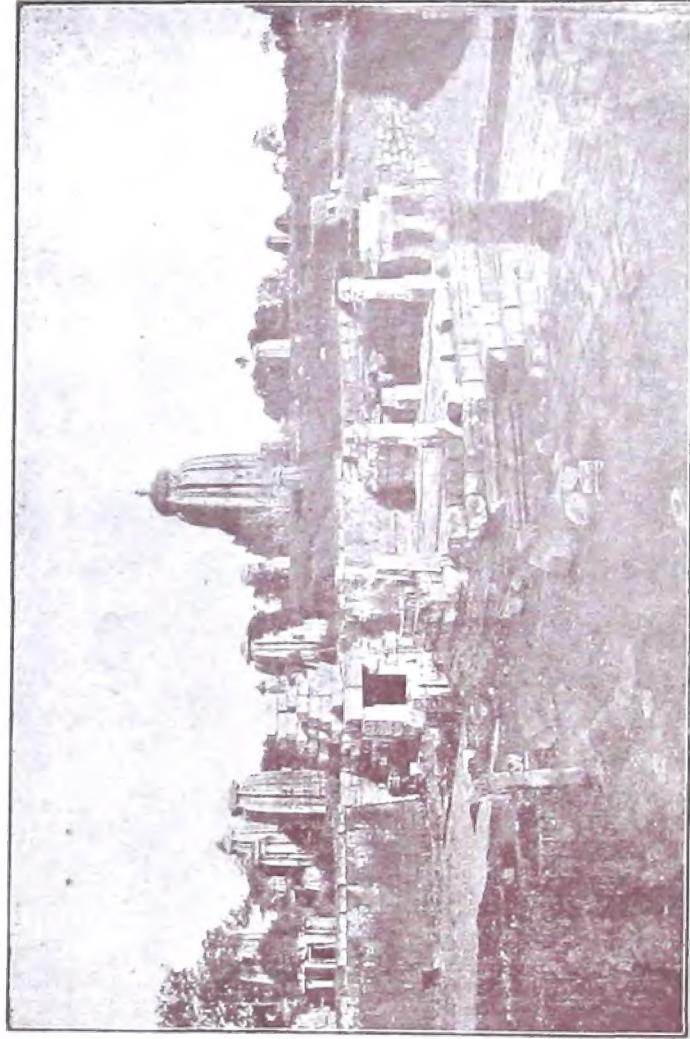
ଏହାର ନିର୍ମାଣପଦ୍ଧତି ଓ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟାଦି ସହଜ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ବିଶେଷ ସାଦୃଶ୍ୟ ଅଛି । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ, ବାସୁଦେବ, ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ତିନୋଟି ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛି । ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଆଡ଼ର ତିନୋଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ସୁଶୋଭିତ । ଏହାର ପ୍ରାଚୀର ଗାନ୍ଧରେ ଦୁଇଗୋଟି ଶିଳାଲିପି ଲଢ଼ିତ ଅଛି ।

ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର ।

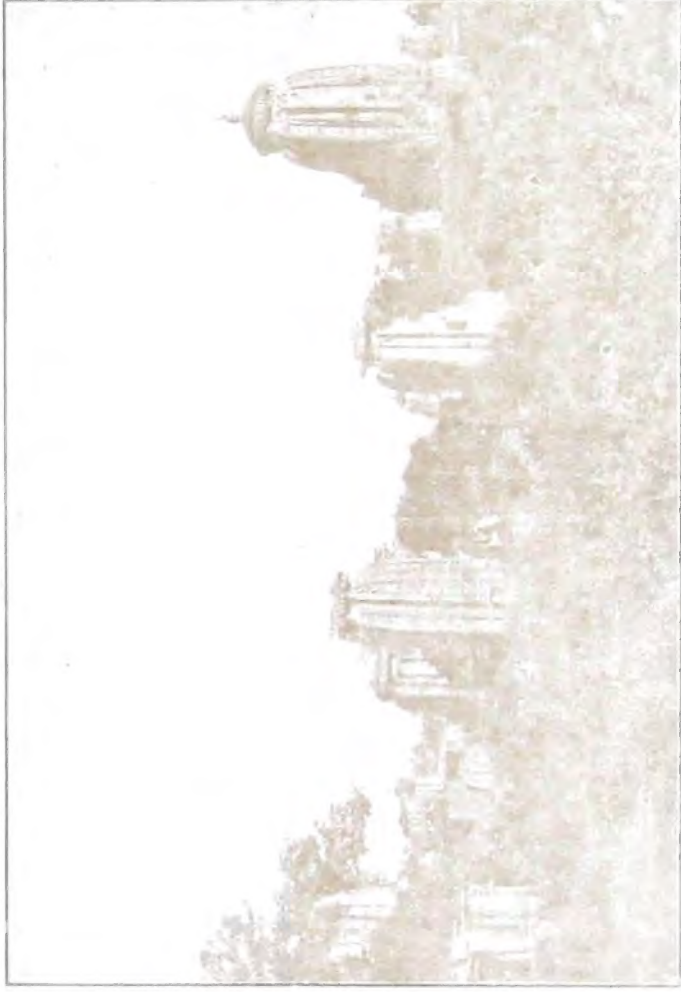
ଏହି ପ୍ରକାଶ ପୁଷ୍କରିଣୀର ତୀର୍ଥମାହାତ୍ମ୍ୟ ଭାରତପୁସ୍ତିକ । ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ୧୩୦୦ ଫୁଟ, ପ୍ରସ୍ଥ ୨୦୦ ଫୁଟ ଓ ଦୂରାତ୍ମାରୀ ଗଭୀରତା ୨୦ ଫୁଟ । ଏଥିମଧ୍ୟସ୍ଥ ଦ୍ୱୀପଦଣ୍ଡୀର ଆକାର ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ୧୧୦ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୧୦୦ ଫୁଟ । ଚନ୍ଦନଯାନ୍ତା ସମୟରେ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ଚଳନ୍ତୀ ପ୍ରତିମା ଏହାର ପବନ ଜଳରେ ଗୁପ୍ତ ଶେଳନ୍ତି । ପୁଷ୍କରିଣୀର ଭିତର ଓ ପୂର୍ବ ପାର୍ଶ୍ୱମାନଙ୍କରେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଗତ ମନୋହର ଅନେକ ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ ।

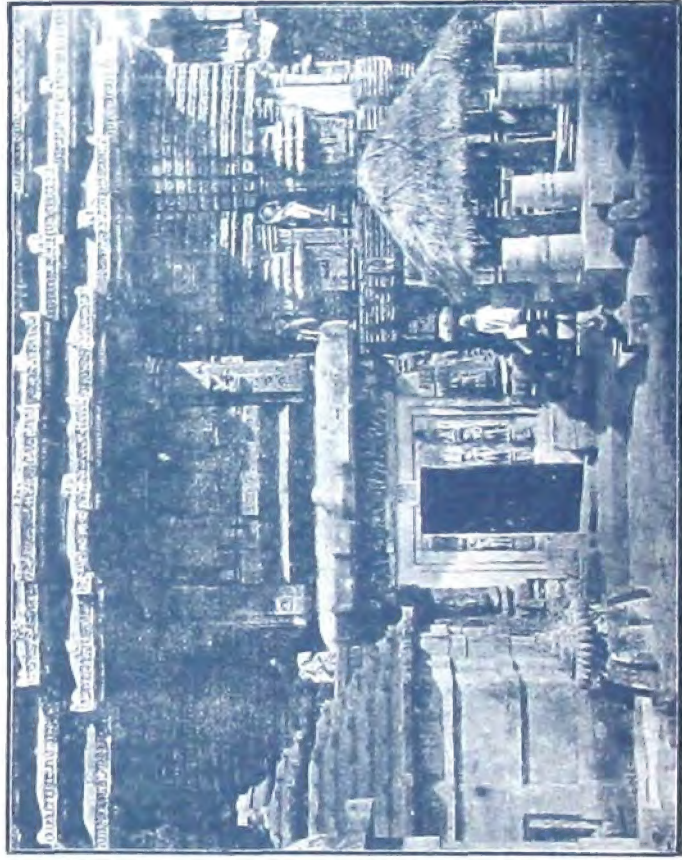
୧ । କିର୍ତ୍ତମୁଖ ମନ୍ଦିର ବା ବଡ଼ ଦେଉଳ ।

୨ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ବର କାରୁକଳା ।

୩ । ଲେଖରାଜ ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ

୪ । ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିରର ‘ମୁହଁ’ ବା ସମ୍ମୁଖ ପାର୍ଶ୍ବର ଚିତ୍ର

୫ । ରାଜାରାଣୀ ମନ୍ଦିର ।

୨ । ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

୨ । ପଣ୍ଡିତମେଣ୍ଡର ମନ୍ଦିର ।

୮ । ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

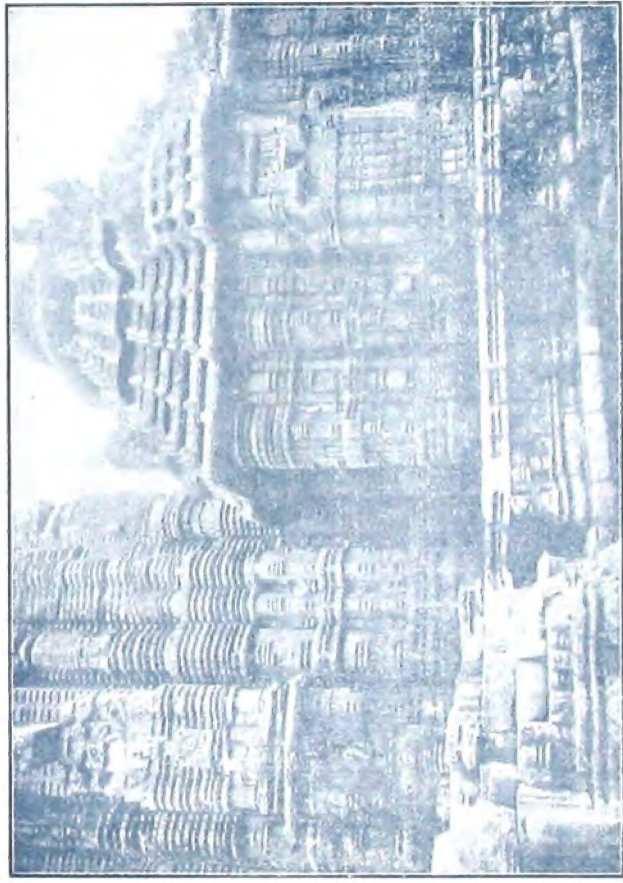

୯ । କେଦାରେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ।

୧୦ । ଦିବ୍ୟେଶ୍ଵର ମନ୍ଦିର ।

୧୧ । ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ।

୧୭ । ଦ୍ଵିତୀୟ ପରୀକ୍ଷା ।

ବିଜ୍ଞାପନ

ଭୁବନେଶ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପୁସ୍ତକମାନ ଆମ୍ଭର ନିମ୍ନ
ଠିକଣାରେ ବିକ୍ରୟ ନିମିତ୍ତ ଗଚ୍ଛିତ ଅଛି ।

ଏକାନ୍ତଚନ୍ଦ୍ରକା	(ସଂସ୍କୃତ)	ଟ ୦ ୫
କଦଳ ସହଚା	(ସଂସ୍କୃତ)	ଟ ୦ । ୩
ଶୈବ ଚନ୍ଦ୍ରାମଣି		ଟ ୦ ।
ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବଙ୍କ ଶିଳାଲିପି		ଟ ୦ ୩
”	(ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ ୩
ମେଘେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପି		ଟ ୦ ୩
ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର ଶିଳାଲିପି		ଟ ୦ ୩
ଭୁବନେଶ୍ୱର ବିବରଣ		ଟ ୦ ୩
ଭୁବନେଶ୍ୱର	(ଇଂରାଜୀ)	ଟ ୦ ।
”	(ବଙ୍ଗଳା)	ଟ ୦ । ୨
”	(ଓଡ଼ିଆ)	ଟ ୧ ୮
ଭୁବନେଶ୍ୱର, ମନ୍ଦିର		ଟ ୦ ।
ଏକାମ୍ର ପୁରାଣ		ଟ ୦ ୫
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାଦ୍ର ମହୋଦୟ	(ସଂସ୍କୃତ)	ଟ ୦ ୫
ଶିବରାସନୀତା		ଟ ୦ /

ଠିକଣା:—

ଶ୍ରୀ ରାଧାରମଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ

ପୋ: ଅ: ଗୁରୁନାଗୋକ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର ରାଓ ।

ଚିକିତ୍ସାପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରେସ୍, ଗୁରୁନାଗୋକ, କଟକ । ୧୯୩୯